

Prop 8

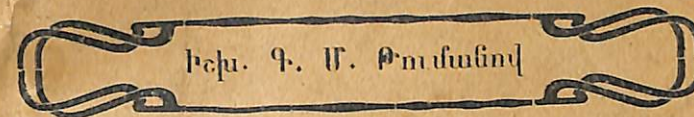
29 37

July 1, 1944
may be 17A

378

p-94

06 APR 2000



Իւս. Գ. Մ. Թումանով

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

Թարգմ. Կ. Զալալեանի

Արտատպած «Մուրճից»

Թ Ի Ֆ Լ Ո Ւ Մ

Տպարան «ՀԵՐՄԷՍ» Մադարեան փող. 5.

1907

(236)

378

P-94

218

378

P-94

06 APR 2010

Աւստրալիական իր
"Աւստրալիական" - ամսագիր 1907-ի
Դ. Բրայ.

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ

(Իշխան Գ. Մ. Թումանովի օրագրութիւնները):

1906 թ. սեպտեմբեր և հոկտեմբեր ամիսներում Պետերբուրգում կայացան մասնաւոր խորհրդակցութիւններ Թիֆլիսում բարձրագոյն ուսումնարանի բանալու առթիւ Այդ խորհրդակցութիւնները կատարուեցին, այդ միջոցին Պետերբուրգում գտնուող Թիֆլիսի քաղաքական գումայի ձայնաւոր և կովկասեան փոխարքայի մօտ այդ խնդրի համար կազմուած կամիտէտի անդամ, իշխան Գ. Մ. Թումանովի նախաձեռնութիւնով:

Խորհրդակցութեան մէջ մասնակցուեցին Պետերբուրգի բարձրագոյն ուսումնարանների մի քանի պրոֆէսորներ և Պետերբուրգում բնակուող մի քանի կովկասցիներ: Առաջին խորհրդակցութիւնը կայացաւ Լեւոնոյում, Պետերբուրգի պօլիտեխնիկական ձեմարանի շինութեան մէջ, սեպտեմբերի 21-ին:

Օրագրութիւն սեպտեմբերի 21-ի:

Խորհրդակցութիւնը կայացաւ Պետերբուրգի Պօլիտեխնիկական ձեմարանի գեկան Ա. Ս. Պօսնիկովի նախագահութեամբ:

Ներկայ էին. յիշեալ ձեմարանի պրոֆէսորներ՝ Ֆ. Ի. Լեւնսոն-Լեպինգ, Մ. Ա. Շատկին, Մ. Ա. Պաւլով, Ս. Ի. Դրուժինին, Ս. Պ. Բայկով, կանանց բժշկական ձեմարանի պրոֆէսոր Վ. Ի. Վարդանով, առևտրի և արդիւնաբերութեան նախարարութեան առանձին յանձնարարութիւնների պաշտօնեայ Ս. Օ. Գուլիշաժարով, լեւոնային ղեկարտածենտի բաժանմունքի կառավարիչ Գ. Ֆ. Տիգրանով, Թիֆլիսի նախկին քաղաքագլուխ Խ. Ա. Վերմիշե, Թիֆլիսի քաղաքային գումայի ձայնաւոր իշխան Գ. Մ. Թումանով, Պետերբուրգի հաղորդակցութեան ձեմարանի լաբօրանտ Գ. Ս. Զաւրիեւ, ինժեներ Բլզրաշեւ և Կասպի-Սև ծովեան նաֆթային ընկ. (Բօտլիլի), ներկայացուցիչ Ա. Ի. Վանշեյդ:

Խորհրդակցութիւնը Լեւոնոյում կայանալու պատճառով, Յունուար, 1907

Պետերբուրգից հրաւիրուած մի քանի անձինք չէին ներկայացել: Այսպէս օրինակ. պրօֆ. Մ. Մ. Կովալեւսկիյ, է. Լ. Նօբել, Պ. Օ. Ղուկասով, և այլք. ներկայ չէին նոյնպէս, զանազան պատճառներով, պրօֆ. Ի. Ե. Մարր և երիտասարդ գիտնականներ՝ իշխան Զ. Աւալով և Զաւարսով:

Հարցը ընդառնուեց առաջ, խօսքը տրուեցաւ Գ. Մ. Թումանովին, որպէս մի անձի, որ ծանօթ էր այդ խնդրի դրութեան հետ Կովկասում:

Գ. Մ. Թումանովը ծանօթացնում է հանդիսականներին Թիֆլիսում բարձրագոյն ուսումնարան հիմնելու հարցի ծագման պատմութեան հետ: Այդ միտքը ծագեցաւ քաղաքի ներկայացուցիչների շրջանում դեռ 1880 թուականին և այն ժամանակ իսկ Քաղաքային Վարչութիւնը որոշեց իւրաքանչիւր տարի քաղաքային եկամուտներից մաս հանել այդ գործի համար 10, 000 ռուբլի, մինչև որ կազմուի 100 հազար ռուբլու մի դրամագլուխ, որ միանգամից տրուի, եթէ Թիֆլիսում համալսարան բացուի: Այդ հարցը նորից ծագեցաւ քաղաքային վարչութեան կողմից 1894 թ. նախկին երկրագործութեան նախարար Երմոլովի Կովկաս այցելելու միջոցին և այս անգամում խօսքը վերաբերում էր ոչ թէ համալսարան, այլ երկու գիւղատնտեսական և լեռնագիտական բաժիններ ունեցող պոլիտեխնիկում բանալուն: Բացի 100 հազար ռուբլին քաղաքը վճռեց ապագայ պոլիտեխնիկումին յատկացնել 200 դեսատինաչափ հող քաղաքի սահմաններում: Սակայն երկրագործութեան նախարարութիւնը հաճաւոր չգտաւ պաշտպանել այդ միջնորդութիւնը և իր կողմից առաջարկեց քաղաքին բաց անել երկրագործական միջնակարգ դպրոց, յատկացնելով նրան տարեկան 70 հազար ռուբլի: Բայց այդ առաջարկութիւնը չընդունուեց քաղաքի կողմից և Թիֆլիսում պոլիտեխնիկում բանալու հարցը նորից արթնացրեց քաղաքային ինքնավարութիւնը 1897 թ. Վարչաւայում և Կիեւում պոլիտեխնիկումներ բանալու իշխանութեան որոշումից յետոյ և բացի առաջուան զօհարերութիւնները քաղաքը պատրաստականութիւն յայտնեց օգնութեան ձեռք մեկնել ապագայ պոլիտեխնիկումին, յատկացնելով նրան տարեկան 30 հազար ռուբլու օժանդակութիւն: Համարեա, միաժամանակ նաֆթարգինաբերողների ժողովը Բագուում որոշեց յատկացնել տարեկան 17 հազար ռուբլի, Բաթումը և Քութայիսը երեք հազարական ռուբլի և այդպէս ենթադրուած տարեկան օժանդակութեան գումարը պոլիտեխնիկումի օգտին հասաւ մինչև 50 հազար ռուբլու: Երկրագործական կայ օժանդակութիւնը, որ



4026-73

քային ինքնավարութիւնը, մեծացաւ մինչև 130 հազար ռուբլի ու յետոյ աւելացաւ միանուագ յատկացրած նուիրատուութիւններով. Թիֆլիսի քաղաքային կրեդիտի ընկ. կողմից 50 հազար ռ., Թիֆլիսի Առևտրական Բանկի կողմից 30 հազար ռ., Կղր. Միրզոյեանցիների և ընկ. կողմից 25 հազար ռ., Թիֆլիսի փոխադարձ վարկի ընկ. կողմից 10 հազար ռ. և այլն և այլն, միանուագ յատկացրած նուիրատուութիւնների ընդամենը հասաւ մօտաւորապէս 250 հազար ռ.: Սակայն շուտով նուիրատուութիւնների հոսանքը կանգ առաւ իշխանութեան կողմից նուիրատուութիւններ ժողովելը չթոյլ տալու պատճառով: Առհասարակ տեղական հասարակութեան ձգտումը՝ հիմնել Կովկասում բարձրագոյն ուսումնարան, տեղահան ազմինիստրացիայի համակրութեանը չարժանացաւ: Վերջինիս այդպիսի վերաբերմունքը գէպի ներկայ հարցը մնաց անփոփոխ և 1903 թ., երբ յայտնի նաֆթարգինաբերող Ա. Ի. Մանթաշեանը յայտնեց բարձրագոյն իշխանութեան (Կովկասի գլխաւոր կառավարչապետին և ժողովրդական լուստութեան նախարարին) իր ցանկութիւնը՝ նուիրել ապագայ պոլիտեխնիկումի շինութեան համար 600 հազար ռուբլի և նըբաւ մէջ ստիպենդիաններ հիմնելու համար 100 հազար ռուբլի: Ընդամենը 700 հազար ռուբլի: Միայն ներկայ տարւոյս մէջ, երբ հայ-թուրքական խորհրդաժողովը նորից ձայն բարձրացրեց երկրի մէջ բարձրագոյն ուսումնարան բանալու կարիքը, որպէս միջոցներից մէկը, որ կարող է տկարացնել փոխադարձ ցեղական ատելութիւնը տեղական ազգութիւնների մէջ, իշխանութիւնը հարկաւոր համարեց աջակցել այդ միջամտութեան և Կովկասեան փոխարքայի վարչութեան մէջ հիմնուեց ներկայ Թուականին առանձին կոմիտեա, կազմուած որպէս տեղական ազմինիստրացիայի նոյնպէս և տեղական հասարակութեան ներկայացուցիչներից, որպէսզի մշակուի Թիֆլիսում բարձրագոյն ուսումնարան հիմնելու հարցը: Կոմիտեաը դեռ առաջ ցանկացաւ պարզել, թէ որպիսի նուիրատուութիւնների վրայ հասարակութեան կողմից կարելի է յոյս դնել: Պարզուեցաւ այստեղ, որ հաւանական է, թէ բոլոր առաջուան խոստացած նուիրատուութիւնները կը տրուեն պոլիտեխնիկումին և միմիայն պ. Մանթաշեանը գրաւորապէս յայտնեց, որ հանգամանքների փոփոխութեան և նաֆթային ձեռնարկութեան մէջ իր կրած վնասների պատճառով նա միջոց չունի առաջաւան չափով նուէր տալ: Բարձրագոյն ուսումնարան բանալու համար գլխադրամը աւելացնելու համար կոմիտեաը որոշեց Կովկասում ամենուրեք հիմնել առանձին կոմիտեաներ

նուիրաբերութիւններ ժողովելու համար: Բացի այդ կօմիտե-տում քննութեան ենթարկուեցին այն հարցերը, թէ որտեղ և ինչ տիպարի բարձրագոյն ուսումնարան ցանկալի է հիմնել: Սակայն տեղի վերաբերմամբ հարցը Կովկասի Փոխարքան որոշել էր արդէն յօգուտ Թիֆլիսի, համաձայն այն կարծիքների, որ արժարժուել էին արդէն տեղական հասարակութեան և մա-մուլի մէջ: Ինչ վերաբերում է տիպարին, կօմիտեի անդամ-ների կարծիքները այդ հարցի ժամին դանդաղուեցին: Ոմանք խնկատի առնելով երկրի գիտական շահերը կարծիք յայտնեցին յօգուտ համալսարանի: Միւսները, երկիւղ կրելով, որ արդէն նկատուած օրինակների հիման վրայ, համալսարանը աւելի շուտ կը տայ մեզ չինովներէն, քան թէ գործունեաներ, նա-խադասում էին Կովկասում ունենալ պօլիտեխնիկում: Այդ կարծիքները հաշտեցնելու նպատակով կօմիտեի կանգնեց մի-ջին տիպարի վրայ: Ինկատի առնելով Պետերբուրգի պօլիտեխ-նիկական ճեմարանը, կօմիտեի միտք յայտնեց՝ հիմնել պօ-լիտեխնիկում հետեւել բաժանմունքներով՝ 1, տնտեսագիտա-կան (էկօնօմիկական), որ իր ծրագրով մօտ լինի համալսարա-նի իրաւագիտական ֆակուլտետին,¹ 2, լեռնագիտական, 3, գիւ-ղատնտեսական և, 4, մեքենայագիտական: Սակայն այդ որո-շումը դեռ վերջնական չէ և կօմիտեի կը ցանկանար այդ հարցի վերաբերմամբ լսել հասարակութեան և մամուլի կար-ծիքը, որ հաւանական է, չի յապաղի պարզուելու նուիրաբե-րութիւններ ժողովելու միջոցին: Ենթադրելով, որ հանդիսա-կանները, որպէս գիտութեան ներկայացուցիչներ և միաժամա-նակ քաջ ծանօթներ Կովկասեան արդիւնաբերութեան և կով-կասագիտութեան հետ, կարող էին այդ կողմից օգնութեան ձեռք մեկնել Թիֆլիսի կօմիտեին պ. Թումանովը ցանկու-թիւն յայտնեց, որ ներկայ ժողովի մէջ յայտնուէին կարծիք-ներ ապագայ բարձրագոյն դպրոցի աւելի ցանկալի տիպարի վերաբերմամբ: Թոյլ տալով, որ Կովկասագիտութեան բաղմա-թիւ գիտական հարցերի մշակութիւնը պահանջում է համալ-սարան հիմնել, պ. Թումանովը այնուամենայնիւ համալսարան հիմնելը արդի հանգամանքներում համարից զժուար իրագործելի, իսկ պօլիտեխնիկում հիմնելը աւելի իրագործելի: Տէրութեան ֆի-նանսական միջոցների ներկայ դրութեան մէջ զժուար է յոյս ունենալ իշխանութեան առատածնոն օժանդակութեան վրայ, իսկ մասնաւոր անձանց օժանդակութիւնը կարելի է ստանալ աւելի պօլիտիկանիկում, քան համալսարան հիմնելիս, որովհե-տեւ առաջինը աւելի է համապատասխանում ուսանողների գործ-նական նպատակներին, քան թէ երկրորդը: Մինչև անգամ,

արդէն ունեցած նուիրատուութիւնները կարող էին բաւարար համարուել անյապաղ բաց անել ու պօլիտեխնիկում երկու բա-ժանմունքով՝ տնտեսագիտական և լեռնամեքենայագիտական: Տնտեսագիտական բաժանմունքը չի պահանջի լարդատորիաներ կազմակերպել և աժան կը նստի և բացի այդ կը գրաւէ դի-պի պօլիտեխնիկումը բաղմաթիւ ունկնդիրներ և դրանով կը բարձրացնէ ուսումնարանի եկամուտը: Իսկ լեռնամեքենայա-գիտական բաժանմունքը կարեւոր է երկրի նաֆթարդիւնաբե-րութեան գործի և միւս հանքագիտական արդիւնաբերութիւն-ների զարգացման համար և այդ արդիւնաբերութիւնները ա-ռատ աղբիւր են գտնում ամբողջ Կովկասում: Ինչ վերաբերում է գիւղատնտեսական և քիմիագիտական բաժանմունքներին, նը-րանք, աւելի ևս առաջինը, պահանջելով մեծագումար ծախսեր, չեն գրաւում դէպի արդէն գոյութիւն ունեցող տեխնիկական ու-սումնարանները նշանաւոր թուով ուսանողներ, այդ պատճառով նրանց կարելի էր բաց անել Կովկասում երկրորդ նուագին: Այդ կարծիքը ամրապնդելու համար պ. Թումանովը զեկուցանում է, որ Րիգայի պօլիտեխնիկումից 1904 թ. աւարտել են իրանց դա-մընթացը գիւղատնտեսական բաժնից միայն 22 մարդ, այնինչ առեւտրական բաժանմունքը արձակել է ուսումնաւարտներ՝ 69 մարդ, մեքենայագիտականը՝ 39, ինժեներականը՝ 34: 1899 թ. Մոսկուայի գիւղատնտեսական ճեմարանում, որ ծառայում է ամբողջ Ռուսաստանի կրթութեանը այդ կողմից, ուսանում էին ընդամենը 198 մարդ, Նովո-Ալէքսանդրովսկի ճեմարա-նում՝ 260: Նոյն թուականին Պետերբուրգի տեխնօլոգիկա-կան ճեմարանի քիմիագիտական բաժանմունքը ունեցել է ըն-դամներ 131 ուսանող, այն ինչ մեքենայագիտականը՝ 605: Պարկովի տեխնօլոգիկական ճեմարանի քիմիագիտական բա-ժանմունքը ունեցել է միայն 84 ուսանող, այն ժամանակ, երբ մեքենայագիտականը՝ 290, Մոսկուայի տեխնիկական ու-սումնարանում քիմիագիտական բաժանմունքում կային՝ 127 մարդ, այն ինչ մեքենայագիտականում՝ 783:*) Մօտաւորապէս նոյնն է նկատուում, այժմս գոյութիւն ունեցող, միւս բարձրա-գոյն տեխնիկական ուսումնարաններում:

Ս. Օ. Գուլիշմանքարովը կողմնակից է պօլիտեխնիկումին, կարծելով, որ համալսարանները կորցրել են իրանց առաջուան նշանակութիւնը, որպէս հանրակրթական հիմնարկութիւններ և բաւարարութիւն չեն տալիս կենսաբի աժման պահանջ-

*) Տես Ֆինանսների նախարարութեան հրատարակութիւնը «Россия въ концѣ XIX вѣка»

ներին: Համալսարանները ներկայումս ինքեանք էլ սկըսում են բաժանուկել զատ զատ ֆակուլտետների, որ ընդհանուր կապ չունին և որ ներկայացնում են անկախ միութիւններ: Միւս կողմից տեխնիկան էլ այնքան ընդլայնացաւ, որ նա էլ այժմուս չէ կազմում ինքնուրոյն ամբողջութիւն, այլ բաժանուկ է բազմաթիւ առանձին մասնագիտութիւնների, որոնք կապուած են իրար հետ միայն մի քանի գիտութիւններով, որ հիմք են ամեն մի մասնագիտութեան: Ոչ ոք ներկայումս չէ ձգտում ստանալ ընդհանուր, այսպէս ասած, հանրակրթական ուսումն, այլ իւրօրոյն ձգտում է կետրոնացնել իր ուժերը և ընդունակութիւնը մի որեւէ մասնագիտութիւն ստանալու վրայ: Ներկայումս իրիտասարդութիւնը, հնազանդութիւնով ժամանակի մերկանտիլական ոգուն, ամենից աւելի ձգտում է մտնել մասնագիտական տեխնիկական ուսումնարաններ և միայն անյաջողութեան դէպքում ուղղում է իր քայլերը դէպի համալսարանների բաց դռները, մինչև անգամ իրան հաշիւ չտալով թէ որտեղ է նա գործադրելու իր ընդհանուր կրթութիւնը, դասընթացը աւարտելուց յետոյ: Տեխնիկական ուսումնարաններ, համեմատ ուսանողների այն թուին, որ նրանք կարող են տեղ տալ, աւելի սակաւաթիւ են, քան թէ համալսարանները: Համոզմունքով կարելի է ասել, որ մայրաքաղաքների երկու համալսարանները իրանց սաների թուով գերազանց են կայսրութեան ըլոր մասնագիտական ուսումնարանները միտսին վեր առած: Վերջին ժամանակները փորձեր եղան փոքր ինչ հաշտեցնել համալսարանների ձգտումները պոլիտեխնիկական ուսումնարանների պահանջներին հետ և նրանց ամենալաւ արտայայտութիւնն է ներկայացնում Ս. Պ. պոլիտեխնիկումը, որ զուտ տեխնիկական գիտութիւնների շարքում, բովանդակում է իր մէջ բազմակողմանի մարդաշահ գիտութիւնների մի շրջան: Ուսումնարանի մի այդպիսի տիպար, որ թոյլատրում է զանազան կերպարանք տալ նրան, նայելով նիւթական միջոցներին և այն վայրի տեղական պայմաններին, ուր ցանկանում են նրան հիմնել, պիտուի շարժաբարձի կարծիքով, ամենից աւելի են համապատասխանում ժամանակիս ոգուն և այդ պատճառով ներկայանում են աւելի ցանկալի: Կովկասում, նրա կարծիքով, հարկաւոր կը լինէր հիմնել պոլիտեխնիկում էկոնոմիկական ֆակուլտետով և առաջին նուագում էլէկտրոմեքենայագիտական բաժանմունքով: Հիմնական գիտութիւնները (բարձրագոյն թուարանութիւն, ֆիզիկա, քիմիա, կենդանաբանութիւն, բուսաբանութիւն և հանքաբանութիւն) որ պէտք է մտնեն էլէկտրո-

մեքենայագիտական բաժնի ծրագրի մէջ, կը ծառայեն և որպէս հիմք միւս երկու ենթաբաժանմունքներին՝ նաֆթարդիւնաբերականին և գիւղատնտեսականին, որ պէտք է իրագործուին մօտաւոր ժամանակամիջոցում:

Գ. Մ. Չալիքիւնը հակակարծիք է այս հայեացքէտին և գրտնում է, որ Կովկասը ամենից աւելի կարօտ է համալսարանի՝ նրա ըլոր ֆակուլտետներով ի միտսին: Միայն համալսարանը կարող է տալ լուրջ գիտական ուսում, իսկ տեխնիկական ուսումնարանները տալիս են միայն նեղլիկ մասնագէտներ: Կովկասը գիտական գործունէութեան համար մեծ ասպարէզ է ներկայացնում և այնպիսի ֆակուլտետները ինչպիսին են օր. ֆիզիկո-մաթեմատիքականը և արեւելեան-լեզուագիտականը հաստատապէս անհրաժեշտ են Կովկասի համար: Մեծ նշանակութիւն կարող էին ունենալ Կովկասի համար և բժշկական, և իրաւաբանական ֆակուլտետները: Յանկալի էր, պ. Չալիքիւնը կարծիքով կազմել Պետերբուրգում առանձին մասնախումբ գիտութեան ներկայացուցիչներին և Կովկասագէտներին, որոնք յանձն առնէին մի շարք ժողովներ կազմելով, մշակել մանրամասն նախագիծ Կովկասում համալսարան բանալու համար: Դա թափով առաջ կը մղէր գործը, որովհետեւ Կովկասում դեռ չկան բաւականաչափ գիտական ուժեր այդպիսի աշխատութեան համար և այդ պատճառով գործը կարող է կաղէ կաղ առաջ գնալ:

Վ. Ա. Շատիկէն կարծում է, որ առհասարակ աղգարնակութեան մեծամասնութիւնը համեմատապէս շատ չէ հետաքրքրւում մաքուր գիտութիւնով: Կեանքի մէջ գործադրելի առարկաները միշտ աւելի մեծ թուով ուսանողներ են գրաւում: Այդ պատճառով Կովկասի ապագայ բարձրագոյն ուսումնարանը պէտք է ձգտի ամենից առաջ բաւականութիւն տալ հասարակութեան գործնական պահանջներին: Երբ ժողովրդի նիւթական վիճակը գիւղատնտեսութեան ու արդիւնաբերութեան զարգացման շնորհիւ բարձրանայ, բնականաբար նրա մէջ հետաքրքրութիւն կը ծագի դէպի գիտութիւնը և այն ժամանակ համալսարան հիմնելը կը լինի անհրաժեշտ և ժամանակայարմար:

Մ. Ա. Շատիկէնը կարծում է, որ այժմ Կովկասի համար աւելի ցանկալի է պոլիտեխնիկում հիմնել: Նրա կարծիքով հիմք չկայ սպասելու, որ պոլիտեխնիկումը կը տայ երկրին պակաս աստիճանի գիտնականներ, քան թէ համալսարանը, առաւել ևս, եթէ պոլիտեխնիկումի կազմի մէջ չմտնեն միայն տեխնիկական բաժնիներ: Պրոֆ. Շատիկէնի կարծիքով պէտք է երկրին տալ այնպիսի ուսումնարան, որի մէջ իմաստասիրութիւն գիտութիւններ, որոնց գործադրութիւնը աւելի սերտ

կապուած են երկրի առանձնայատկութիւններէ հետ: Մաթեմատիկական, պատմական—կեդուագիտական կրթութիւն կարող են ստանալ Կովկասցիները յաջող կերպով Օդեսսայում և Սարկովում, իսկ տեխնիկայի մի քանի բաժինները առանձնապէս յարմար է իմաստասիրել այնտեղ, ուր ուսանողը կարող է գործադրել իւր տեղեկութիւնները գործնականապէս: Նոյնպէս շատ նշանաւոր է, որ էկոնոմիկական և իրաւագիտական առարկաների ուսանողները կրթութիւն ստանան Կովկասում, որովհետեւ միայն այդ պայմանում ուսանողը կը ծանօթանայ ազգաբնակչութեան էկոնոմիկական և իրաւաբանական առանձնայատկութիւններէ հետ: Ինչպէ՛ք, շատ ցանկալի կը լինէր ստանալ և բժշկական կրթութիւնը հայրենիքում, սակայն բժշկական ֆակուլտետը այնքան թանկ արժէ, որ առձեռն միջոցները հազիւ թէ թոյլ տան այդ երազել: Ամփոփելով իւր ասածները Մ. Ա. Շատելէնը կարծում է, որ երկրի կարիքներն աւելի բաւականութիւն կը տար պօլիտեխնիկումը երեք գլխաւոր բաժանմունքներով՝ էկոնոմիկական, տեխնոլոգիկական և գիւղատնտեսական: Վերջինի գոլաւորութիւնն է նրա մեծագումար—արժողութիւնը, սակայն որովհետեւ երկրի առանձնայատկութիւններին ծանօթ լինելը գլխաւորապէս անհրաժեշտ է գիւղատնտեսներին, այդ պատճառով այդպիսի ֆակուլտետը չափազանց ցանկալի է: Ինչ վերաբերում է առաջին երկուսին, նրանք պէտք է բաղկանան, առաջինը՝ էկոնոմիկականից և իրաւագիտականից, երկրորդը՝ լեռնագիտականից, ինժեներո-կառուցականից և էլէկտրո-մեքենայագիտականից: Իւրաքանչիւր բաժանմունք կարող է բացուել հետզ-հետէ պօլիտեխնիկումի միջոցները մեծանալուն համաձայն: Այդպիսի պօլիտեխնիկումը Շատելէնի կարծիքով ամենից աւելի բաւականութիւն կը տար երկրի պահանջներին:

Ս. Ի. Վանչիյո (Կասպիան—Սև ծովի նափթարդիւնարեւելի ընկ. ներկայացուցիչը), քննադատելով հարցը Կովկասի նափթարդիւնարեւելութեան տեսակէտից, գտնում է ամենաանհրաժեշտ նրա համար առարկայի հետ ծանօթ տեխնիկ-մեքենայագործներ, որոնք գործնականապէս ծանօթացած լինէին արհեստի հետ: Նա մինչև անգամ աւելի օգտաւէտ է համարում՝ ոչ թէ ինժեներներին, այլ կրթուած տեխնիկ-արհեստագէտներին: Իսկ աժման տեխնիկական ուսումնարանները տալիս են առաւելապէս թէօրէտիկներ, որ շատ օգտաւէտ չեն գործնականութեան մէջ, իսկ ինչ վերաբերում է քիմիագէտներին, նրանց ունենալու կարիքը նափթային արդիւնաբերութեան մէջ մեծ չէ:

Վ. Ի. Վարդանով հնարաւոր չէ համարում սեղծել ապագայ Կովկասեան բարձր ուսումնարանի ծրագիրը, միայն այն պատճառով, որ ներկայ բոլէին բաւականաչափ նիւթական միջոց չկայ: Յայտնելով որ ցանկալի է ընդարձակ ծաւալ տալ գիտնական բարձրագոյն կրթութեանը Կովկասում, պ. Վարդանովը կարծում է, որ ամենակարևորն է համալսարանի տիպաւոր, որովհետեւ միայն համալսարանը որպէս մարդկային գիտութեան բազմատեսակ ամփոփումն և ոչ թէ մի որեւէ մասնագիտական ուսումնարան, կարող է ազգայնութեան ողու բոլոր կողմերի արտայայտիչը լինել: Ինչ վերաբերում է այդ խնդրի իրականացնելուն գործնականապէս, ի նկատի առնելով միջոցների սղութիւնը կամայ ակամայ հարկաւոր կը լինի ֆակուլտետները բանալ հետզհետէ: Որոշելու համար այն հարցը, թէ որից իսկապէս սկսել, հարկաւոր կը լինել աւելի մանրամասն տեղեկութիւն ունենալ նիւթական միջոցների վերաբերմամբ, սակայն սկզբունքով Վ. Ի. Վարդանովը միանում է ներանց հետ, որոնք ցանկութիւն են յայտնում բաց անել առաջին նուագում իրաւագիտական և բնագիտութիւնների ֆակուլտետը:

Խ. Ա. Վերմիշեր յիշեցնում է, որ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը միջամտել է պօլիտեխնիկում և ոչ համալսարան բանալու համար, միայն գործնական գրգռումներով: Ենթադրւում էր, որ իշխանութիւնը աւելի տրամադիր է բաց անել տեխնիկական ուսումնարաններ, քան թէ համալսարաններ: Իսկ եթէ հիմնուել պօլիտեխնիկում, նրա մէջ ամենաանհրաժեշտն է գիւղատնտեսական բաժանմունքն ունենալ: Այժմումս գոյութիւն ունեցող ուսումնարաններում այդպիսի բաժանմունքները շատ քիչ գործունեաներ են մատակարարում, որովհետեւ իշխանութիւնը քաղաքական միտումներով ստեղծել է այնպիսի կարգեր, որոնք արգելք են գիւղական շրջանի մէջ լայնարձակ մուտք ունենալ, հեռացնելով վերջինից ընդհանրապէս ինտելիգենցիային: Սակայն ապագայում տեղական վարչութեան ժողովրդականանալուց և նրա գործնէութեան շրջանը ընդլայնանալուց յետոյ գիւղատնտեսագէտները կը գտնեն Ռուսաստանում շատ գործ: Առանձնապէս ցանկալի են Կովկասի համար տեղական տնտեսագէտներ, որպէս այն պատճառով, որ Անդրկովկասում գիւղատնտեսութիւնը ազգաբնակչութեան գլխաւոր պարագմունքն է կազմում, նոյնպէս և այն պատճառով, որ դրսից եկող գիւղատնտեսագէտները, որպէս քիչ ծանօթներ տեղական պայմաններին մեծ արդիւնք չեն կարող տալ երկրին, այն ինչ երկրի բնական հարստութիւնները և նրա

տնտեսական պայմանները բաց են անում լայնարձակ աստիճանական ինտենսիվ գիւղատնտեսութեան համար, որ պահանջում է գիտնականապէս պատրաստուած մասնագէտներ: Պէտք է նոյնապէս ի նկատի առնել, որ ոչ մի գործնական գիտութեան ճիւղ չէ պահանջում այն աստիճանով յարմարուիլ տեղական պայմաններին, որ աստիճանով գիւղատնտեսութիւնը: Ռուս մեքենայագէտը և քիմիագէտը կարող են առանց այլ ևս նոր պատրաստականութեան գործադրել իրանց գիտութիւնը Անդրկովկասեան երկրում, նոյնը չի կարող անել ռուս գիւղատնտեսագէտը, նա պէտք է կանխապէս փորձնական ճանապարհով մշակէ այստեղ տեղի ու տեղը մեղ պիտանի տնտեսական միջոցները: Անդրկովկասեան պօլիտեխնիկումի գիւղատնտեսական բաժանմունքը և կը ներկայանայ երկրի համար այն դպրոցը, որի մէջ ընդհանուր գիտնական իմաստով կը մշակուին տեղական գիւղատնտեսութիւնը առաջ տանելու գործնական միջոցները և այդպիսով տեղական պօլիտեխնիկումի ուսման արտգիւղատնտեսագէտները բաւականաչափ պատրաստուած կը լինին իրանց գիտութիւնը երկրում գործադրելու: Աւելորդ է ասել, որ այդպիսի ուսումնարանի երկրի մէջ գտնուելը միջոց կը տայ ուսանողներին գործնականապէս հմտանալ հարաւային կուլտուրային հարկաւոր ձեռնարկութիւնների մէջ, որ նոյնապէս շատ լաւ կը լինի, որովհետեւ առանձնապէս զօրւար է ուսումնասիրել գիւղատնտեսութիւնը գրքերի օգնութիւնով: Գիւղատնտեսական բաժանմունքից յետոյ, պ. Վերմիշեր ամենացանկալին է համարում կովկասեան պօլիտեխնիկումում, ուսննալ՝ լեռնագիտական (горный) և յետոյ էլէկտրատեխնիկական բաժանմունքները: Լեռնահանքարանական գործը մեղանում պէտք է ունենայ փայլուն ապագայ. ի նկատի առնելով մեր հանքային հարստութիւնների առատութիւնը և բազմակերպութիւնը, սակայն ծաղկելու համար նա ունի և մի այլ պայման. այդ լեռնային գետերի առատութիւնը, որոնց շահագործելը էլէկտրական ուժ ստանալու համար, ճանապարհ կը բաց անէ ստեղծել երկրի մէջ մի շարք լեռնարդիւնաբերական ձեռնարկութիւններ, շնորհիւ աժան պնով ստացուող էլէկտրական էներգիայի: Այսպիսով այդ երկու բաժանմունքները՝ լեռնագիտական և էլէկտրատեխնիկականը կարող էին ի միասին օժանդակել շահագործելու երկրի ամենագլխաւոր բնական հարստութիւնները:

Մ. Ա. Պալովը անհրաժեշտ է գտնում ապագայ կովկասեան պօլիտեխնիկումի կուրսը յարմարցնել տեղական արդիւնաբերութեան պահանջներին: Ցանկալի է ունենալ ոչ թէ մե-

տալուրդիայի բաժանմունք (որովհետեւ կովկասում բացակայում է համապատասխանող գործունէութիւն), այլ լեռնագործարանական, ուր, ինչպէս Լվովի պօլիտեխնիկումի մէջ, աւանդուէին՝ նաւթի տեխնիկան և տեխնալոգիան*): Սակայն մասնագիտական-տեխնիկական բաժանմունքներից առաջ հարկաւոր է ընդհանուր համալսարանական կուրս՝ որպէս զի երկիրը՝ լրջօրէն գիտնականապէս իմաստասիրելը դրուած լինի հաստատուն հիմքի վերայ: Այդ պատճառով ցանկալի է ամենից առաջ բնագիտական ֆակուլտետ, իսկ յետոյ նրա ստորաբաժանմունքները լեռնագիտական և էլէկտրո-մեքենայագիտական:

Ֆ. Պ. Տիգրանով: Կովկասում բարձրագոյն ուսումնարան հիմնելու հարցը անցեալ 80-ական թուականների սկզբում տեղական հասարակութեան և կովկասագէտների էական հոգսի առարկայ դարձաւ: Տեղական մամուլը պարզ ձևակերպեց այն ժամանակները տիրապետող ցանկութիւնը համալսարան հիմնել: Թիֆլիսը որոշեց իւր տարեկան բիւջէի մէջ մացնել, կարծեօք, 10 հազար ռուբլի օժանդակութիւն, որպէսզի դրանով հիմք դրուի համալսարանի բաց անելու համար հարկաւոր դրամադուխը կազմելու սկզբունքին: Սակայն մինչև որ այդ հարցը քննուած էր տեսականապէս, նրա գործնական իրականացումը ետ-ետ էր գնում և 90-ական թուականների սկզբում յայտնի եղաւ ամենքին, որկա ուսմարութեան բարձրագոյն շրջաններում այդ գործին չեն համակրում: Իսկ ամենավերջին տարիներում, երբ համարեա միաժամանակ տէրութեան դաշնադան վայրերում սկսեցին հիմնարկուել մէկը միւսի ետեւից պօլիտեխնիկումներ և այդպիսով թւում էր, թէ իշխանութիւնը աւելի յօժարութիւնով համաձայնում է այդ ձևի ուսումնարաններ հիմնել և ահա Կովկասի քաղաքները և գաւառաւորները սկսեցին կշռել այն հարցը, թէ արդեօք հարկաւոր չէ Թիֆլիսում պօլիտեխնիկում հիմնել, որ ստանան գոնեա որ և է բարձրագոյն ուսումնարան: Այդ ծայրերկրի բարձրագոյն շահերի համար անշուշտ հարկաւոր են թէ համալսարան և թէ պօլիտեխնիկում: Սակայն, քանի որ մենք պէտք է ի նկատի ունենանք ֆինանսական միջոցները և այնպէս կարծիք յայտնենք համալսարան կամ պօլիտեխնիկում հիմնելու մասին, ոչ մի տատանմունք չպէտք է լինի այդ հարցի լուծումը յօգուտ համալսարանի: Կովկասը գլխաւորապէս համալսարանի է կա-

* Մասնացոյց է լինում նոյնպէս Ամերիկայի օրինակի վերայ (справочникъ «Минерва».)

բօտ երկու պատճառով. համալսարանը որպէս գիտնականների կօրպօրացիա յառաջ կը մղէ և կը ժշակէ կովկազագիտութեան վերաբերեալ գիտութեան մասնաւոր ճիւղերը և համալսարանը, որպէս բարձրագոյն կրթութեան տնկոց, կը բարձրացնէ այդ երկրում լուսաւորութեան հորիզոնը:

Չնայելով, որ Կովկազը Ռուսաստանի հետ միացնելու օրից ամբողջ դար է անցել, այդ երկիրը գիտականապէս բիշ է իմաստասիրութեամբ: Կովկազի ոչ մի ազգութիւն, որոնց վիճակը դարերով կապուած է եղել մեծագոյն հնադարեան և վերջին ժամանակների տէրութիւնների կեանքի հետ և որոնց գրութիւնը կրել է իրար յաջորդող կուլտուրաների ազդեցութիւնները, չէ ստացել մեր գիտնականներից իր պատմութիւնը: Կովկազեան լեզուների ամենալաւ լեզուագէտներ են՝ Ֆրանսիացիները, անգլիացիները և գերմանացիները: Եթէ այդ այդպէս է, ուրեմն ինչո՞ւ համար գոյութիւն ունի Ս. Պետերբուրգի համալսարանի արեւելեան լեզուների ֆակուլտետը: Նշանաւոր չէ՞ միթէ, որ Կովկազագէտ պրոֆէսորներից ամենաականաւորները կամ ընդհանրապէս և կամ այնտեղ են ծնուել: Հազիւ թէ անհիմն լինէր պնդել, որ եթէ բաւոր դար առաջ Կովկազում հիմնուած լինի համալսարան, մենք չէինք փորձի այն սարսափները, որ վիճակուեցաւ մեզ կրել մօտ ժամանակ: Թէ ուսական հասարակութիւնը և թէ իշխանութիւնը աւելի լաւ կը ծանօթանային Կովկազի հետ և իրանք էլ Կովկազի որդիները աւելի մօտ կը իմաստասիրէին իրար և իրանց երկիրը:

Այստեղ միտք յայտնուեցաւ, թէ մեր մերկանալի դարում երիտասարդութիւնը բնականաբար ձգտում է դէպի բարձրագոյն տեխնիկական ուսումնարաններ, որոնք առատ վարձատրուող պաշտօններ ստանալու գործունէութեան նախապատրաստութիւն և մատակարարում: Եւ համաժողով չեմ այդպիսի կարծիքի: Չեմ կարծում, որ երիտասարդութեան մէջ այդպիսի ձգտումը իշխող լինի, սակայն եթէ դա իրաւի նկատուում է, այն ժամանակ բնական է ցանկալ, որ հիմնուի համալսարան և ոչ պոլիտեխնիկում և զբաղով միջոցստեղծուի երիտասարդութիւնը կրթելու ոչ թէ մերկանալի, այլ լուսաւորման դաստիարական ձգտումներով:

Ինչ վերաբերում է համալսարանի նշանակութեանը Կովկասի համար, որպէս գիտութեան տնկոց, այդ կողմից ոչ ոքի համար պէտք է տարակուսելի չլինի, որ Կովկասի առաջագիժութիւնը յամենայն դէպս կարելի է, ստեղծելով մի խումբ լուսաւոր մարդիկ տեղական կեանքի ամենաբազմատեսակ գործու-

նէութիւնների շրջանում. աղմինիսրացիայի, դատարանների մէջ, նոյնպէս և ֆինանսական, տնտեսագիտական, հասարակական, դեմատիոյի և այլ համարկութիւնների մէջ: Տեխնիկանիկներ պէտք են, բայց նրանք չեն երկրի լուսաւորութեան առաջաւոր և գլխաւոր գործօնները, նրանք միայն լուսաւորապէս արտայայտած կամքի իմաստամիտ գործադրիչներ են: Բարձրակիրթ տեխնիկներ Կովկասը կը ստանայ վերջին ժամանակը բազմացած պոլիտեխնիկումներից: Կովկասին աւելի պէտք են միջին ուսումով տեխնիկներ, իսկ այդ կողմից կառավարչական շրջաններում արդէն պատրաստ է Բազուլում միջնակարգ լեռնագիտական ուսումնարան հիմնելու նախագիծը և նա, հաւանական է, որ շուտով կը իրագործուի: Իսկ եթէ բարձրագոյն ուսումնարանի տիպարը ընտրելիս համարել թէ նրանցից որը աժան կը նստի, ինչպէս այդ անում են ոմանք, այն ժամանակ իմ կարծիքով նիւթական միջոցների հարցը այդտեղ դեր չունի, որովհետեւ դժուար է ասել, որը աւելի ծախսեր կը պահանջէ՝ համալսարանը, թէ պոլիտեխնիկումը:

Ս. Վ. Գրումինյնը գտնում է, որ Կովկասին հարկաւոր է բարձրագոյն կրթութիւն, որպէս ընդհանուր, նոյնպէս և մասնագիտական: Նրանցից որն է աւելի անհրաժեշտ դժուար է ասել, կարելի է միայն ասել համոզմամբ, որ 9 միլիօն ազգաբնակչութիւնը անհնար է զբոսել, հայրենիքում բարձրագոյն ուսում ստանալու միջոցից: Ինչ վերաբերում է բարձրագոյն ուսումնարանի տիպարին, այսինքն, համալսարանի կամ պոլիտեխնիկումի ընտրութեանը, նա կարծում է, որ տեխնիկական գիտութիւնների այժմեան գրութիւնում մեծ զանազանութիւն չկայ այդ երկու տիպարների մէջ և կարծում է, որ լիովին հնարաւոր է միացնել այդ երկու տիպարները մի ուսումնարանի մէջ, անուանելով նրան համալսարան տեխնիկական բաժանմունքներով, կամ պոլիտեխնիկական ճեմարան գիտական ֆակուլտետներով:

Ի հարկէ, իսկապէս դա միեւնոյն է: Այդպիսի միութիւն համալսարանի և տեխնիկական ֆակուլտետների հետ բոլորովին կտրելի բանէ. Եւրոպայում կայ այդպիսի միութեան օրինակ, այն է. Բուդապէշտի պոլիտեխնիկումը, ուր մաթեմատիկական և բնագիտական ֆակուլտետներին կից կան՝ տեխնիկական, մեքենայագիտական, շինողական, էլէքտրօմեքենայագիտական, հանքագիտական և այլ ստորաբաժանմունքներ: Այդպիսի ձուլումն, Ս. Վ. Գրումինյնի կարծիքով, վերին աստիճանի նպատակայարմար է, որովհետեւ, տեխնիկական բաժան-

մուշներին առաջին դասընթացի լեկցիաները ընդհանուր են և պէտք է լինեն համալսարանի մաթեմատիկական և բնագիտական ֆակուլտետների լեկցիաների հետ, որ միջոց է ընծայում առաջինը խնայողութիւն անել պրոֆեսորների թուի փոքրեւորմամբ, միւս կողմից միացնել տեխնիկական բաժանմունքները այնպիսի ֆակուլտետների հետ, ինչպիսին են՝ Իրաւաբանական և էկոնոմիկականը, ինչպէս այդ տեղի ունի Ս. Պետերբուրգի պոլիտեխնիկական ճեմարանում, էկոնոմիկական և երեք տեխնիկական բաժանմունքներ ունենալը շատ շահաւէտ է, որովհետեւ զանազան գործնական աշխատութիւնների պահանջած հիմնարկութիւնները մասամբ կը կառավարուեն հումանիտար ֆակուլտետների հաշուով: Այդ կերպարանափոխման շնորհիւ իւրաքանչիւր ուսանողի վրայ ունենալիք ծախսը երկրին աժան կը նստի:

Միմիայն տեխնիկական բաժանմունքներ բացանելու կողմնակիցները սովորաբար ցոյց են տալիս երիտասարդութեան առանձին ձգտումը դէպի տեխնիկական և իրաւի այդ բանը նկատելի էր մինչև այժմ և մասամբ հիմա իսկ: Սակայն այդ երևոյթը նրանով է մեկնուում, որ տեխնիկական ուսումնարանների սակաւութեան պատճառով շատ սակաւաթիւ ինժեներներ էին զաւրնթաց աւարտում և բացակայում էր աշխատանքի ձեռք բերելու այն մրցումը, որ բնականաբար պէտք է ստորացնէր արուեստագէտ ուսեցրած ինժեներական աշխատանքի վարձատրութիւնը: Վերջին 10 տարւում մէջ Ռուսաստանում տեխնիկական ուսումնարանների թիւը շատանալու հետ ի միասին իրաւի նկատում է երիտասարդութեան մէջ սառնութիւն դէպի տեխնիկական ուսումնաթանները:

Ի նկատի առնելով բոլոր վերոյիշեալը, պ. Գրուսիինը նպատակադրմամբ կը համարէր հիմնել Կովկասում համալսարան ժողովրդական գիտութիւնների՝ մաթեմատիկայի և բնագիտական ֆակուլտետներով: Միևնոյն ժամանակ այնպէս, որ վերջին ֆակուլտետները, մասնաւորապէս Յ-դ դասընթացից սկսած, բաժանուեն՝ գիտական և տեխնիկական բաժանմունքների:

Մ. Ա. Պալովը, ընդունելով այս կարծիքը, գտնում է, որ մի ուսումնարանի մէջ զանազան բաժանմունքների այդպիսի միացումը կը տայ և մի այլ արդիւնք. միևնոյն է տեխնիկական բաժանմունքներին հարկաւոր են զուտ գիտութեան ներկայացուցիչներ, իսկ վերջիններին աւելի գրաւիչ է համալսարանը, քան թէ պոլիտեխնիկումը: Տեխնիկական բաժանմունքները կարելի կլինէր պահել տեղական արդիւնարեութեան տէրէ-

րի հաշուով, իսկ համալսարանական կուրսերը արքունի հաշուով:

Ա. Ս. Պոսնիկովը կարծում է, որ բարձրագոյն ուսումնարանին անհնար է տալ ծառայակցական կերպարանք և թեօրեալական խնդիրները չպէտք է ստորագրուեն գործնականութեան: Բարձրագոյն դպրոցը պէտք է պահպանէ գիտա-կրթական ուսումնարանի բնաւորութիւնը: Յանկալի է միայն, որ նա չմնայ առաջուան նեղ շրջանակի մէջ: Համալսարանը, ի նկատի առնելով ժամանակի պահանջը, մեկուսացրել է բժշկական ֆակուլտետը, որ իւր գործնական նպատակներով աւելի նման է տեխնիկական ուսումնարանի, քան թէ համալսարանի միւս ֆակուլտետներին: Նոյնպէս էլ իրաւագիտական ֆակուլտետը կորցրեց իւր զուտ գիտական նշանակութիւնը, ընդունելով իւր կազմի մէջ էկոնոմիկական և արտա-կան գիտութիւնները: Այդ պատճառով պ. Պոսնիկովը կարծում է, որ պէտք է բարձրագոյն ուսումնարանի մէջ միացնել համալսարանական դասընթացները տեխնիկական բաժանմունքների հետ:

Խ. Ա. Վերմիշևը, թէպէտ և Կովկասի համար համալսարանը անհրաժեշտ է համարում, սակայն գործնականապէս աւելի իրադրոծելի է ճանաչում պոլիտեխնիկում հիմնելու ծրագիրը: Նրանից և պէտք է սկսել: Իսկ պոլիտեխնիկումի մէջ պէտք է առաջին տեղը տալ իրաւաբանական և էկոնոմիկական բաժանմունքներին, ի նկատի ունենալով, որ այժմ հասարակութեան մէջ լայնարձակ կերպով զարթնել է հետաքրքրութիւն դէպի պետականության հարցերը: Թիֆլիզում իրաւաբանական ֆակուլտետ րանալը կը գրաւէ մեծ գիտական ուժեր, որ համալսարանի մէջ գործելուց զատ, անշուշտ, կը տան իրանց ազատ ժամերը լայնարձակ կերպով ընդարձակելու ազգաբնակչութեան մէջ պետականութեան վերաբերեալ գիտութիւնները, կազմակերպելով հանրամատչելի դասախոսութիւններ և այդ ճանապարհով միջոց տալ հասարակական կեանքին ժամանակցելու, ինչպէս մենք այդ տեսնում ենք բոլոր համալսարանական քաղաքներում: Գիտականապէս պատրաստուած աշակերտի ուժերի ազդեցութիւնը, անշուշտ, առաւել ևս բարեպտուղ կը ներկայանայ այնպիսի ժամանակ, ինչպէս է այժմ մերը, երբ ժողովրդական միտքը անդրդում թափով, որոնելով լաւագոյն ձեւեր հասարակական և պետական կեանքի համար, առանց զանազանելու՝ ազահութիւնով յարձակուում է շուկայի գրականութեան հրամցրած ամեն ինչի վրայ: Գիտական իմաստը բոլորից արագ միջոց կը գտնի այդ գիտութեան ծարաւը

ուղղել գէպի աւելի մտաւարթուն ճանապարհով գնահատելու իրականութիւնը: Այդպիսի արդիւնաւէտ աղղեցութեան աղբիւր կարող է լինել իրաւարանական կամ աւելի ճիշտ պետագիտական ֆակուլտետը, ունենալով այն գիտական ուժերը, որ նա կը հաւաքէ իր շուրջը:

Ա. Ա. Պոսնիկովը, գերազասելով հանրակրթական դասընթացը, առաջարկում է սկսել իրաւարանական բաժանմունքից, սակայն ոչ այն բովանդակութիւնով, որ նա ունի ռուսական համալսարաններում: Կարևոր է լրացնել նրան էկոնոմիկական և պետական գիտութիւններով, այնպէս, ինչպէս Ստրազդուբով իրաւագիտական առարկաներին զուգընթաց կարգադրում է պետականագիտութիւն, Լայբցիխում միացրած են իրաւագիտական և էկոնոմիկական բաժանմունքները: Պետերբուրգի պոլիտեխնիկական ճեմարանում ենթադրուած էր էկոնոմիկական բաժանմունքի մէջ մտցնել հիւպատոսական բաժին, սակայն որովհետեւ արտաքին գործոց նախարարութիւնը ունի արդէն այդ մասի մասնագիտական դասընթացներ, ուստի չէր թոյլ տուած պոլիտեխնիկումի ծրագիրը ընդլայնացնել այդ ուղղութիւնով:

Ֆ. Յ. Լեւենսոն-Լեսսինգ հակառակ աւելի առաջ յայտնած կարծիքներին, հարկաւոր է համարում ապագայ Կովկասեան համալսարանում ունենալ հանքագործական բաժանմունք և լեռնագիտական բաժանմունքի հետ միացրած էլէկտրո-քիմիագիտական և ոչ թէ էլէկտրո-մեքայանագիտական բաժանմունք: Այնուհետեւ ցանկալի է նոյնպէս գիւղատնտեսագիտականը:

Խ. Ա. Վերսիշեր հարկաւոր է ճանաչում բացի իրաւագիտական էկոնոմիկական բաժանմունքը, առաջին իսկ նուազում հիմնել գիւղատնտեսական բաժանմունք, որի համար կան արդէն միջոցներ՝ Թիֆլիս քաղաքը յատկացնում է 200 դեսետին հող, գանձարանը մեծ գումար է տալիս Թիֆլիսի շերամագիտութեան ուսումնարանին, որը, ինչպէս և միւս գոյութիւն ունեցող գիւղատնտեսական կայարաններ և փորձնական դաշտագետինները (Սաքարինը և ուրիշները) կը մտնեն ապագայ Կովկասեան պոլիտեխնիկումի կազմի մէջ, որպէս նրա գործնական հիմնարկութիւններ:

Իշխան Գ. Մ. Թսւմանովը ներկայ եղող Կովկասցիների կողմից շնորհակալութիւն է յայտնում խորհրդակցութեան նախագահ Ա. Ս. Պոսնիկովին և խորհրդակցութեանը մասնակցող բոլոր պրոֆեսորներին և խնդրում է մի անգամ էլ ժողովուրդը Առաջին խորհրդակցութեան մէջ մեծամասնութիւնը կողմնա-

կից է բարձրագոյն ուսումնարանի խառն տիպարին՝ համալսարանին տեխնիկական բաժանմունքներով: Սակայն ցանկալի է, բացի բարձրագոյն ուսումնարանի ընդհանուր տիպարը, որոշելը լսել նոյնպէս տեղեակ անձանց կարծիքը, որ ֆակուլտետներից հարկաւոր է սկսել բարձրագոյն դպրոց հիմնելիս և մօտաւորապէս որքան կարժենայ նրա պահպանութիւնը:

Այդ հարցը լուծելը շատ կարեւոր է, որովհետեւ գործը նախաձեռնողների նիւթական միջոցները սուղ են, այն ինչ ամբողջ երկիրը սպասում է շուտափոյթ բաց անել այդպիսի ուսումնարան:

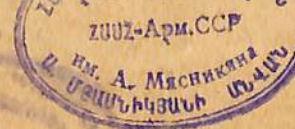
Ներկայ եղողները ընդունեցին այդ առաջարկը և որոշեցին ժամ ժամանակ նորէն ժողովուրդ, սակայն արդէն ոչ թէ Լեւոնոյում, այլ Պետերբուրգում, որ հեշտանայ խորհրդակցութեանը մասնակցելու Պետերբուրգի միացեալ բարձրագոյն ուսումնարանների ներկայացուցիչներին:

Օրագրութիւն հոկտեմբերի 7-ի 1906 թ.

Խորհրդակցութիւնը տեղի ունէր ճանապարհների հաղորդակցութեան ճեմարանի գրադարանում: Ներկայ էին 22 մարդ, այն է՝ ճեմարանի զիրեկտոր Ա. Ա. Բրանդտը, Պետերբուրգի իգական բժշկական ճեմարանի զիրեկտոր Ս. Ս. Սալազկին, հանքագործական բաժանմունքի գեկան Յ. Ս. Գամբարով, Պետերբուրգի տեխնոլոգիան ճեմարանի դասատու Մ. Գ. Եւանգուլովը, ցեղապրագէտ պ. Պատկանովը, Բաթումի քաղաքագլուխ իշխ. Ի. Զ. Անդրոնիկովը, առևտրականութեան և արդիւնարեւութեան պաշտօնեայ պ. Գալիցկիյ, էկոնոմիկական հարցերի մասին զրող Վ. Ֆ. Թոթոմեանցը, բժշկապետ Լորիս-Մելիկովը, ինժեներ Ալիբէկովը և սեպտեմբերի 21-ի խորհրդակցութեան մէջ մասնակցողների մեծամասնութիւնը:

Ներկայ եղողների խնդրանք նախագահում էր՝ Ա. Ս Պոսնիկովը:

Պրոֆեսոր Ա. Ա. Բրանդտը, յայտնեց որ նամանք ամասնորէն հարցը չէ իմաստասիրել: Թւում է, թէ Կովկասին ամենից. աւելի հարկաւոր է լեզուագիտական ֆակուլտետ ցեղապրական բաժանմունքով: Ինչպէս յայտնի է Կովկասում, բազմաթիւ ազգութիւններ և պատմական հնութիւններ կան: Նրանց ոչ որ բաւականաչափ չի իմաստասիրել, այն ինչ նրանք արդէն անհետաւում են: Այնուհետեւ, պրոֆ. Բրանդտի կարծիքով, երկիրը կարօտ է տեղական բնութեան և կենսոյի հետ ծանօթ բժշկների Յունուար, 1907.



ուստի հարկաւոր է բժշկական ֆակուլտետ: Ասում են, թէ այդ ֆակուլտետը թանկ է, սակայն ի նկատի պէտք է ունենալ, որ մասնագիտական տեխնիկական ուսումնարաններն էլ թանկ են նստում, թանկ արժէ և ֆիզիկո-մաթեմատիկական ֆակուլտետը: Անհրաժեշտ են ի հարկէ և տեխնիկական բաժանմունքներ: Ամենից լաւն է, իբրեւ օրինակ, վեր առնել Պետերբուրգի տեխնոլոգիական ճեմարանի մեքենայագիտական բաժանմունքը, որը լաւ գործնական տեխնիկներ է ընծայում: Ինչ վերաբերում է իրաւագիտական—էկոնոմիկական ֆակուլտետին՝ նա կը դուրս թողնի միայն չինովնիկներ և ոչ թէ կեանքին հարկաւոր մարդիկ:

Պրոֆ. Ն. Ի. Կարելիւր նոյնպէս այն կարծիքին է, թէ ապագայ Կովկասեան բարձրագոյն ուսումնարանի համար ամենից աւելի ցանկալի է պատմական-լեզուագիտական ֆակուլտետ: Երկրորդ է գիտութեանը մատակարարել իմաստասիրելու համար հարուստ նիւթ: Միեւնոյն ժամանակ այդ ֆակուլտետի ծախքերը այնքան մեծ չեն լինիլ, որքան միւս բաժանմունքներին: Յանկալի է միայն, որ յիշեալ ֆակուլտետը միւս այդպիսի ֆակուլտետների ընդօրինակութիւնը չլինի, այլ յարմարուած լինի երկրի պահանջներին: Պէտք է առանձին ուշադրութիւն դարձնել՝ հնախօսութեան և տեղական լեզուների իմաստասիրութեան վրայ:

Պրոֆ. Վ. Ֆ. Գերիլժինսկին հակամիտ է պրոֆ. Բրանդտի կարծիքին, նա գտնում է, որ Կովկասի պիտանի է իրաւաբանական ֆակուլտետը: Եթէ վերջինս և մատակարարէ իսկապէս պաշտօնեաներ, անշուշտ լուսաւորուածներ, իսկ այդ փոքրը ծառայութիւն չէ Կովկասեան ապագայ համալսարանի կողմից: Այժմ ազգաբնակչութիւնը շատ է տանջւում նրանից, որ նրան կառավարում է տգէտ պաշտօնէութիւն: Սակայն Կովկասին պէտք չեն այնպիսի իրաւաբանական ֆակուլտետներ, ինչպիսին գոյութիւն ունի մեր համալսարաններում: Պէտք է ֆակուլտետ քաղաքագիտական և էկոնոմիկական գիտութիւնների, ուր, ինչպէս Լոնդոնի էկոնոմ. և քաղաքագիտ. գիտութիւնների ուսումնարանում, իմաստասիրելին այնպիսի առարկաներ, ինչպէս օր. կուլտուրայի պատմութիւնը, սօցիալական առողջապահութիւնը, սահմանադրական իրաւագիտութիւնը և այլն: Առհասարակ, անհրաժեշտ է ընդլայնացնել այժմեան իրաւաբանական ֆակուլտետի շրջանակը: Ապացոյց, թէ նա հնացել է, կարող է լինել այն, որ ամենալաւ փիլիսոփաներ էկոնոմիստներ և սօցիոլոգներ ինչպէս օր. Ջոն-Ստուարտ Միլը, Հերբերտ Սպենսեր և այլք, համալսարանից չեն դուրս գալիս: Այ-

նուհետեւ, պրոֆ. Դերիլժինսկու կարծիքով, Կովկասի հարկաւոր են ֆիզիկո-մաթեմատիկական, նոյնպէս և բժշկական ֆակուլտետներ:

Գ. Խ. Ջաւրիիւր համակարծիք յայտնելով իրան պրոֆ. Դերիլժինսկու կարծիքին, թէ որպէս հիմք իրաւագիտական և առհասարակ հումանիտարական բաժանմունքների, պէտք է դրուեն մարդկային հասարակութեան վերաբերեալ գիտութիւնները և նրանց հիմքի վրայ կանգնեցնել, որպէս իրաւաբանական, նոյնպէս և էկոնոմիկական ստորաբաժանմունքները պ. Ջաւրիիւր կարծում է համալսարանի միւս բաժանմունքին հիմք պէտք է դրուի ֆիզիկո-մաթեմատիկական ֆակուլտետը և մինչև անգամ ֆիզիկո-քիմիական բաժանմունքը: Այդ մտքի վրայ յենուած պէտք է շինուեն մնացեալ տեխնիկական և բնական գիտութիւնների բաժանմունքները՝ ինչպէս զուտ բնագիտական կարգի, նոյնպէս բժշկական և գիւղատնտեսականը մի կողմից, իսկ միւս կողմից՝ մեքենայագիտական, լեռնագիտական և այլ, այսպէս անուանուող, տեխնիկականները: Այդպիսի կազմակերպութիւնից կը առաջանայ գիտական և տեխնիկական մասերի մի ներդաշնակ ամբողջութիւն, որովհետեւ տեխնիկական գիտութիւնները ճնշող ազդեցութիւն չեն ունենալ թէօրիտիկական գիտութիւնների զարգացման վրայ, այլ ընդհակառակը տեխնիկական գիտութիւնները, որ ներկայացնում են, որպէս թէօրեական գիտութիւնների մասնաւոր գործադրութիւնը որեւէ որոշ հարցի վերաբերմամբ, կը օգտուեն միայն այդպիսի կապակցութիւնից: Չպէտք է մոռանալ, որ համալսարանը ներկայանում է՝ ոչ միայն ուսումնարան այլև ուսումնական հիմնարկութիւն: Եթէ տեխնիկական տիպար ունեցող ուսումնարանի մէջ հնարաւոր է թէօրեական գիտութիւնների դասաւանդութիւնը կատարել ոչ աւելի վատ քան համալսարանում, նոյնը չէ կարելի ասել գործի գիտական կողմի մասին: Արդէն այն բոլորից, կրք այլևս կարելի չլինի սահմանամանափակուել միայն հիմունքներով, այլ հարկաւոր լինի առաջնորդել ուսանողներին դէպի ինքնուրոյն գիտական իմաստասիրութիւններ, համալսարանական կազմակերպութեան և տեխնիկական ուսումնարանի մէջ գործածուող ուղղութիւնների զանազանութիւնը կը արտայայտուի ուժեղացէս: Նոյնը աւելի բարձր աստիճանով կանգնում է պրոֆեսսորի, որպէս իմաստասիրողի առաջը: Նա որպէս տեխնիկական ուսումնարանի ներկայացուցիչ, սահմանափակուած է թեմաներ ընտրելու մէջ:

Պրոֆ. Ա. Ա. Սալախիլովը ընդդիմախօսում է, որ կարիք

չկայ միացնել տեխնիկական բաժանմունքները համալսարանի հետ և թէ մասնաւորապէս կարելի չէ բժշկական ֆակուլտետը կանոնաւորապէս կազմակերպել. եթէ նա անկախ չէ զընուած, բացի այդ նա կարծում է, որ դեռ այժմս բժշկական ֆակուլտետը շատ թանկ կարծենայ Կովկազին: Պետերբուրգի կանանց բժշկական ձեմարանը, չնայելով իւր համեստ կազմակերպութեանը տարեկան արժէ ոչ պակաս 300 հազար ռուբլուց, որից 160 հազարը ստացւում է ուսման վարձից, իսկ 140 հազարը օժանդակութիւն է նախարարութեան կողմից: Այդպիսի միջոցներ Կովկազեան բարձրագոյն ուսումնարանը սկզբում, հաւանական է, որ չի ունենալ և այդ պատճառով լաւ կը լինի դեռ այժմս բաւականանալ ֆիզիկո-մատեմատիկական ֆակուլտետով: Սակայն պրոֆ. Սալադկինը ընդդէմ է, որ համալսարանական դասընթացքը խառն լինի պօլիտեխնիկականի հետ: Այդ դասընթացքները դանազան նպատակների են հետևում և չեն կարող մի ամբողջութիւն կազմել: Թեօրետիկական առարկաների դասաւանդութիւնը տեխնիկական ուսումնարաններում, չէ կարող կանգնել իսկական գիտական բարձրութեան վերայ:

Դ. Ֆ. Զարիսկի, համաձայնելով այդ կարծիքի հետ, ցոյց է տալիս միայն, որ ենթադրուած բարձրագոյն խառն ուսումնարանի մէջ նպատակ չկայ թեօրետիկական գիտութիւնները ստորադրել տեխնիկային, որպէս զուտ տեխնիկական ուսումնարանում: Մենք կունենանք իսկական ֆիզիկո-մաթեմատիկական ֆակուլտետ, որի մէջ թեօրետիկական գիտութիւնները դրուած կը լինեն բոլորովին անկախ: Սակայն եթէ նրա հետ կից դրուած լինեն և տեխնիկական բաժանմունքներ, թեօրետիկական գիտութիւնները միայն շահ կունենան, որովհետեւ բացի այն խնդիրները, որ բոլորում են գիտութեան բնականաբար զարգանալուց, տեխնիկան կը ներկայացնէ թեօրետիկական գիտութիւններին իր խնդիրները: Այդ խնդիրները երբեմն բոլորովին կապուած չեն լինում գիտութեան ընթացիկ ուղղութեանը, որ յաճախ հնամուլ է լինում:

Պրոֆ. Ս. Ի. Գրուսինսկի կարծում է նոյնպէս, որ կեանքը ինքը արդէն առաջ է մղել բարձրագոյն ուսումնարանի խառն տիպարի հարցը: Զիտուելով մինչև անգամ Բուդապէշտի համալսարանի մասին, բաւական է յիշել Հետտինգենի համալսարանը, ուր մաթեմատիկայի թեօրետիկական իմաստասիրութիւնը միացրած է գործնական տեխնիկական նպատակների հետ: Ապագայ Կովկազեան համալսարանի մէջ ցանկալի է բանալ ֆիզիկո-մաթեմատիկական ֆակուլտետ և միաժամանակ բնագիտական բաժանմունքին կից կարելի է ունենալ հանքագիտական

ստորաբաժին, իսկ մաթեմատիկականին կից՝ էլէքտրոմեքենայագիտական ստորաբաժին:

Ս. Օ. Գուլիշանբարովը ընդլայնացնում է անցեալ խորհրդակցութեան մէջ յայտնած միտքը և գտնում է, որ այժմս գիտութիւնը տեխնիկներ են առաջ մղում և թէ այդ պատճառով Կովկազում հարկաւոր է ունենալ պօլիտեխնիկում նաֆթի տեխնոլոգիայի ամբիօնով:

Պրոֆ. Մ. Ա. Շատելէնը կարծում է նոյնպէս, որ բացի քաղաքագիտական-էկոնոմիկական բաժանմունքից, պէտք է ուղղակի տեխնոլոգիկական ֆակուլտետ, առանց ֆիզիկո-մաթեմատիկականի, և միաժամանակ տեխնոլոգիական ֆակուլտետին կից կարելի է բանալ՝ լեռնագիտական, մեքենայագիտական, գիւղատնտեսական և հանքագործական բաժանմունքներ էլէկտրօքիմիականի հետ:

Ա. Ի Վանչիյոտ և Մ. Գ. Ալիբեկովը ամենից առաջ ի նկատի առնելով Կովկազեան արդիւնաբերութեան կարիքները ընդունում են լրիւ պրոֆ. Շատելէնի կարծիքը:

Գ. Ֆ. Տիգրանովը կարծում է ընդհակառակը, որ ամենից առաջ հարկաւոր են կովկազագէտներ, որոնց կարող է տալ միայն համալսարանը առանց տեխնիկական բաժանմունքների:

Բժշկոսպետ Ի. Զ. Լորիս-Մելիկովը, ի նկատի ունենալով մի կողմից երկրի կարիքները, իսկ միւս կողմից այն միջոցները, որ ունին գործի ղեկավարները, կարծում է, որ հիմա իսկ կարելի է հիմնել էկոնոմիկական և տեխնիկական բաժանմունքները մի փոքրածախս ունեցողը:

Վ. Ֆ. Թոթոմեանցը երկրի համար շատ հարկաւոր է համարում գիւղատնտեսական բաժանմունքը և նրա հետ սերտ կապակից է համարում էկոնոմիկականը, մատնացոյց է լինում նորերումս հիմնած Բրիւսսելի 2-դ համալսարանի վերայ, ուր առաջ բաց էր արած էկոնոմիկական-սօցիալականը, իսկ յետոյ տեխնիկական բաժանմունքը: Էկոնոմիկական բաժանմունքը չը պէտք է լինի իրաւաբանականի միայն հատուածը, եթէ ոչ նա աւելի միայն պաշտօնեաներ կը տալ:

Իշխ. Գ. Մ. Թումանով: Չը պէտք է հետեւի՝ ոչ նեղ գիտական և ոչ նեղ գործնական նպատակների: Բացառապէս գիտական ֆակուլտետներ-պահպանելը, ներկայ միջոցները վեր առած, մեր ուժերից բարձր է: Այդ ֆակուլտետները շատ փոքրաթիւ ուսանողներ են գրաւում և ուսման վարձի աննշան քանակութիւնից ստիպուած հարկաւոր կը լինի դիմել գանձարանի օժանդակութեանը: Ինչ վերաբերում է նեղ մասնագիտական բաժանմունքներին: Ինչպէս են, օրինակ, լեռնագիտական

նը և գիւղատնտեսականը, գործնական անձանց կարծիքով հալ կաւոր են ամենից առաջ. միջնակարգ լեռնագիտական և գիւղատնտեսական ուսումնարաններ: Գերադասելի է կանգնել խառը բարձրագոյն ուսումնարանի տիպարի վերայ և բաց անել սօցիալ-քաղաքագիտական ֆակուլտետ իրաւաբանական և էկոնօմիկական բաժանմունքներով և ֆիզիկո-մաթեմատիկական ֆակուլտետ էլէկտրօ-մեքենայագիտական և էլէկտրօ-քիմիական բաժանմունքներով: Այդ ֆակուլտետները կը զբաւեն բազմաթիւ ունկնդիրներ և իրանք իրանց ծախսերը կը լրացնեն՝ այն օժանդակութիւնների հետ ի միասին, որ խոստացել են քաղաքները և նաւթթարգիւնարեւական ժողովը: Այդ ձեով բարձրագոյն ուսումնարան կարելի է բաց անել հիմա իսկ:

Պրոֆ. Յ. Ս. Գամբարովը հաջկաւոր է համարում բաց անել ժողովրդագիտական ուսմունքների բաժանմունք իրաւագիտական և էկոնօմիկական ստորաբաժանմունքներով: Պրօֆեսոր Մ. Մ. Կովալեսկու յանձնարարութիւնով, որը պատահարաւ չկարողացաւ մասնակցել այս խորհրդակցութեանը, պրօֆ. Գամբարովը առաջարկում է այդ բաժանմունքի մէջ հիմնել մահմեդական իրաւաբանութեան և համեմատական իրաւագիտութեան պատմութիւնն: Անհրաժեշտ է նոյնպէս ֆիզիկո-մաթեմատիկական բաժանմունքը:

Պրօֆ. Ա. Ս. Պոսնիկովը, պաշտպանելով այդ կարծիքը, առաջարկում է ընդունել իբրեւ հիմունք Կովկասեան ապագայ բարձր ուսումնարանի. բաւականութիւն տալ կեանքի պահանջներին: Աժմեան ուսումնարանները և ոչ միայն իրաւաբանական ֆակուլտետը միայն պաշտօնեաներ են տալիս: Իրաւանչիւր ուսումնարան ձգտում է գայթակղել ուսանող երիտասարդութիւնը աստիճաններով, դուրս թողնելով ամեն մէկին որոշ աստիճանով: Նոր դպրոցը պէտք է աւելի մօտ կանգնի կեանքին և ստեղծէ գիտական և տեխնիկական ուսումնարանի խառը տիպար: Այդ իսկ ուշադրութեան առնելով, հանդիսականները այլ ևս չեն կարող մտնել աւելի մանրամասնութիւնների մէջ և որոշել, թէ բացի հանրակրթական բաժանմունքները, այլ ևս ո՞րպիսի բաժանմունքներ են պէտք: Տեղական կեանքը ինքը պէտք է ցոյց տայ, թէ արդեօք ինչպիսի տեխնիկական բաժանմունքներ հարկաւոր է բանալ ապագայ Կովկասեան համալսարանում:

Պրօֆ. Յ. Ի. Լեւենսոն-Լիսսինգ կարծում է, որ խառն տեսակի բարձրագոյն ուսումնարանը չի կորցնի գիտական նշանակութիւն: Առանցհամալսարանական դասընթացի մնալը անհնօր է, նա բազմաթիւ լուսաւորուած մարդիկ է պատրաստում: Գի-

ւթեան և տեխնիկայի փոխադարձ ազդեցութիւնը կարեւոր է: Կովկասեան ուժ է քաղում տեխնիկայից և փոխադարձը տեխնիկան օգտուում է գիտութիւնից: Կեանքը ինքն է առաջ մղում այդ հասկացողութիւնը: Քննադատելով վարչաւայի համալսարանի և պոլիտեխնիկումի վիճակը, իշխանութիւնը այժմս ինքն էլ աչքի առաջ ունի այն կարծիքը, թէ ցանկալի է միացնել այդ երկու բարձրագոյն ուսումնարանները:

Իշխ. Ի. Զ. Անդրոնիկով: Նայելով հարցին մասնաւորապէս լրաց ազնուականութեան շահերի կողմից, չէ կարելի չցանկալ, որ հիմնուի գիւղատնտեսական բաժանմունք: Սակայն ի նկատի առնելով ներկայ ըոպէի շահերը ընդհանրապէս, ցանկալի է ամենից առաջ ունենալ բազմակողմանի զարգացած հասարակական գործունեաներ, նրանց պատրաստում է էկոնօմիկական բաժանմունքը և այնուհետեւ քնագիտականը:

Իշխ. Գ. Մ. Թումանովը, ներկայ եղող կովկասցիների կողմից շնորհակալութիւն յայտնելով պրօֆեսորներին, որ նրանք լսելով իրանց կոչը օգնութեան հասան, ցանկութիւն յայտնեց, որ մայրաքաղաքի պրօֆեսորները յառաջիկայում էլ նոյնքան ուշադիր մնան դէպի հեռու սահմանազուխ երկրի մտաւոր կարիքները. նա զուրկ է գիտութեան լոյսից և ցանկալի է, որ ձմռանս մէջ, նրանք համաձայն իրանց մասնագիտութեան բաժանուելով առանձնախմբերի, մի անգամ ևս ժողովուեն այդ նշանաւոր հարցը մանրամասնօրէն մշակելու համար, որ կարելի լինի ամենամօտ ապագայում իրագործել Կովկասի արդարացի պահանջը:

Այդ խօսքերը ընդունեցին միասիրտ ծափահարութիւններով և առաջարկը ընդունուեցաւ միաձայն: Ծափահարութիւնները ուղղած էին ուսական գիտութեան այն ներկայացուցիչներին, որոնք իրանց սրտին մօտ ընդունեցին օտար ծայրաերկրի կարիքները և իրանց մասնակցութիւնով յարգեցին յիշեալ խորհրդակցութիւնները:

Վերել առաջ բերած բոլոր կարծիքները. իշխ. Գ. Մ. Թումանովը զեկուցեց նոյեմբերի 18-ին Թիֆլիսում Ռուսաց Տեխնիկական Կայսերական Ընկերութեան կովկասեան բաժանմունքին. անդամները լիովին համամիտ յայտնեցին իրանց զեկուցանողի այն կարծիքին, թէ ի նկատի առնելով այնպիսի ընդարձակ և հարուստ երկրի բազմակողմանի կարիքները, ինչպիսին է Կովկասը, տեղական ազգաբնակչութեանը կարող չէ բաւականութիւն տալ մի պալիտեխնիկում կամ մի համալսարան, թէ հարկաւոր է բարձրագոյն ուսումնարան աւելի ընդարձակ ծրագրով, այն է՝ համալսարան տեխնիկական բա-

ժամանակներով: Տեխնիկական ընկ. Կովկասեան բաժանմունքը զեկուցանողի հետ ի միասին կարծում է, որ միջոցների սըղուլթեան պատճառով, կարելի էր տուաշիկայ ուսումնական տա-րեշըջանում բաց անել զեռ այժմ համալսարան իրաւարանա-կան և էկոնոմիական ֆակուլտետներով, իսկ հետեւեալ նուագում, նոր օժանդակութիւններ ստանալուց յետոյ, ֆիզիկո-մատեմա-տիկան ֆակուլտետ երկու տեխնիկական բաժանմունքներով:

Ներկայ եղողները այդպիսի եղբայրակութեան հասան, ընդունելով զեկուցանողի հետեւեալ քննադատութիւնները:

Զեկուցանողի կարծիքով ապագայ Կովկասեան համալսա-րանում կամ պօլիտեխնիկումում կը նկատուի նոյնպիսի հո-սանք ուսանող երիտասարդութեան, որպիսին նկատուում է բո-լոր միւս բարձրագոյն ուսումնարաններում:

Ինչպէս երևում է Թիֆլիզում պօլիտեխնիկական ուսումնա-րան հիմնելու գլխաւոր կոմիտետի կողմի նոր կոչից, Կովկասի կլասիկական գիմնազիոնները արձակում են տարեկան 700 ու-սումնաւարտներ: Եթէ ինկատի առնենք, որ Կովկասում միջնա-կարգ ուսումնարանների թիւը համարեա իւրաքանչիւր տարի աւելանում է և թէ այժմուս ընդունում են բարձրագոյն ու-սումնարանները ոչ միայն գիմնազիոններին, այլև բէալիստ-ներին, սեմինարիստներին, կադետների կորպուսների աշա-կերտներին և մինչև անգամ կանանց, այն ժամանակ մեծ լա-ւատեսութիւն չի լինիլ, վերոյիշեալ թիւը հասցնել մինչև 1000-ի: Այնուհետև պէտք է ինկատի առնել, որ միջնակարգ ուսումնարանների շրջանաւարտներից գնում են իրաւարանա-կան ֆակուլտետը մօտաւորապէս նրանց բաւորդ մասը, ներ-կայ զէպքում, ուրեմն 250 մարդ: Կարելի է ենթադրել, որ այդ թուից տեղս կը մնայ կէսը՝ 125, իսկ միւս կէսը կը հեռանան Կովկասից գուրս քաղաքներ և նրանց տեղը ոչ որ ուրիշ քա-ղաքներից չի ուզենալ մանկ կովկասեան բարձրագոյն ուսում-նարանը: Այսպէս ուրեմն կովկասեան պօլիտեխնիկումը կամ համալսարանը, եթէ նա ունենայ իրաւարանա-էկոնոմիկական բաժանմունք կը մտնեն այնուամենայնիւ ոչ պակաս, քան թէ ամեն տարի 125 մարդ կամ 4 տարուան ընթացքում 500 ու-սանող: Եթէ բոլոր 500 ուսանող իրանք կամ բարեգործական ընկերութիւնների օգնութիւնով վճարեն ուսման վարձ 100-ակ ան ր. կը ստացուի 50 հազար ր. իսկ այդ գումարը նոյն չա-փի օժանդակութեան հետ որ խոստացել են և նախարարեւա-բերողների ժողովը, մասնագէտների կարծիքով լիովին բաւա-կան է, որ պահուեն հասարակական և քաղաքագիտական գի-

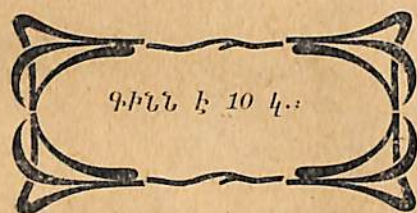
տութիւնների ֆակուլտետ երկու ստորաբաժանմունքներով (3 դասընթացից սկսած) իրաւարանական և էկոնոմիկական:

Ինչ վերաբերում է ապագայ Կովկասեան բարձր ուսում-նարանի շինութեանը, նրա մասին, իհարկէ, պէտք է շարու-նակ մտածել: Սակայն ում յայտնի է, թէ ինչպէս են բացուել այդպիսի ուսումնարանները ուրիշ տեղերում, նա կը հաշուի առաջին նուագում և վարձած կացարանի հետ: Անցեալ տարի բացուեցաւ Պետերբուրգում կանանց բարձրագոյն պօլիտեխ-նիկական կուրսեր և չնայելով, որ հարկաւոր էր կազմակերպել ֆիզիկական կարիքեա, լաբօրատօրիա, նկարչարան և այլն, գործին նախաձեռնողները չգումարացան կազմակերպել այդ բոլորը վարձած բնակարանի մէջ: Իսկ իրաւարանա-էկոնոմի-ական բաժանմունքի համար, որ ենթադրուում է բաց անել ա-ռաջին նուագում, բաւական է 2—3 մեծ սենեակ: Առաջին դա-սընթացում սովորաբար աւանդում են 5—6 առարկայից ոչ աւելի, միեւնոյն ժամանակ բոլոր առարկաները չեն դասախօս-ւում շարաթուայ մէջ ամեն օր: Ուրեմն առաջին դասընթացի համար բաւական է և մի դահլիճ, լինի դա Կ. Ե. Զուբալովի ժողովրդական տան մէջ, թէ մի այլ տեղ, վարձուած տան մէջ միեւնոյն է:

Հիմնել համալսարան կամ պօլիտեխնիկում նրանց ամբողջ ծաւալով, իհարկէ, հեշտ գործ չէ: Սակայն գործը ձեռք առնել զեկուցանողի կարծիքով կարելի է 1907 թ. սեպտեմբերին և բաց անել գոնեա մի ֆակուլտետ, իսկ երկու տարի յետոյ և միւսը: Դրա համար գործը նախաձեռնողներին բաւական է ցոյց տալ այն հոանդի կէսը, որ ունէին, օր. Պետերբուրգում կանանց բժշկական ձեմարան կամ Տոմսկում համալսարան հիմ-նողները:

Կ. Ջալալյան





ԳԻՆՆ Է 10 Կ.

« Ազգային գրադարան »



NL0237486

54.004